

تفہیم

«وظایف امیرالحاج» از نگاه «شهید»

سید جواد ورعی

۴۲

«الدروس الشرعیة فی فقه الامامیة» یکی از آثار ارزشمند محمدبن محمدبن مکی عاملی، معروف به «شهید اول» است. این اثر فقهی که توسط فقیهان بعد از وی شرح و تفسیر شده، متأسفانه به خاطر شهادت این فقیه سریدار، ناتمام مانده است. مؤلف محقق یکی از دروس این اثر را به «تبیین وظایف امیرالحاج» اختصاص داده است.

به دنبال انتشار مقاله «امارت حج و زعامت حجاج» در شماره ۳۰ فصلنامه «میقات حج»، ملاحظه دیدگاه شهید در این زمینه -که ظاهراً تنها اثر فقهی است که به طور مستقل به این موضوع پرداخته - مفید خواهد بود.

قبلاً دیگری را به سرپرستی حجاج منصوب کرده بود ولی به دستور خداوند او را از این مقام عزل نمود. علی علیه السلام نیز در ایام حکومت و ولایت ظاهری اش برای حج، سرپرست معین کرد. ابن بابویه روایت کرده که حضرت مهدی علیه السلام نیز همه ساله در مراسم حج

سزاوار است که هرگاه امام و پیشوای جامعه در موسم حج حضور نیافت، همه ساله سرپرستی برای امر حج تعیین کند؛ چنانکه پیامبر خدا صلی الله علیه و آله در سال نهم هجری علی علیه السلام را متولی امر حج نمود و به او دستور داد که سوره براءت را در موسم حج قرائت کند، در حالی که

ظاهر می شود و مردم را می بیند و مردم نیز او را می بینند، در حالی که او مردم را می شناسد ولی آنها او را نمی شناسند.

در سرپرست حج، «عدالت» و «آگاهی از مسائل و مناسک حج» معتبر است و شایسته است که شخصی شجاع، گوش به فرمان رهبر، صاحب نظر و با کفایت بوده، قدرت راهنمایی حجاج را داشته باشد.

وظایف امیرالحاج در طول سفر حج

شهید علیه السلام پانزده وظیفه را از وظایف سرپرست حجاج در طول مسیر می داند که بعضی از آنها مربوط و متناسب با عصر شهید است که سفر حجاج با امکانات آن روز و خطرات مختلفی همراه بود. ممکن است امروزه وظایفی متناسب با شرایط و مقتضیات روز بر عهده وی باشد. نقل سخنان شهید تا حدودی ما را با مسائل و مشکلات سفر حج در آن روز نیز آشنا می کند.

گفتنی است پاره ای از وظایف ذیل را امروزه مدیران و روحانیان کاروانها بر عهده دارند که همگی با نظارت سرپرست حجاج و سازمان حج و زیارت انجام می گیرد.

عنایت متصدیان امر حج به وظایفی که در فقه بر عهده امیرالحاج نهاده شده، متناسب با شرایط و مقتضیات امروز می تواند آنان را در ارائه هرچه بهتر خدمات در زمینه های مختلف یاری کند:

- ۱- جمع کردن مردم هنگام حرکت و توقف آنان، به منظور جلوگیری از دستبرد راه زنان و سارقان به اموال حجاج.

- ۲- مرتب کردن و نظم بخشیدن به حرکت و توقف آنان.

- ۳- تعیین راهنما برای هر گروه و مکان معینی برای توقف و منزلگاه آنان تا گمشدگان به سوی آنان راه یابند.
- ۴- در میان راه منزلگاه های مناسبی را برای آنان تهیه بیند.

- ۵- آنان را از بهترین و آسان ترین راهها و سبزهزارها حرکت دهد.

- ۶- در حرکت و توقف، مراقب مردم باشد و آنان را از مزاحمت کسانی که در حرکتشان مانع ایجاد می کنند، با بذل مال و در صورت امکان و لزوم با جنگیدن، محافظت نماید و اگر نیاز به نگرهبان هم باشد با پرداخت اجرت، عده ای را به نگرهبانی بگمارد.

چون در گذشته سفر حج زمینی بود

و ماه‌ها به طول می‌انجامد و با انواع خطرات و مزاحمت‌ها از سوی راهزنان و گردنکشان و سارقان روبرو بود، یکی از وظایف امرای حج محافظت و مراقبت از کاروان‌ها بود.

۷- در حرکت کاروان، مراعات حال ضعیف‌ترین مردم را نموده، با آنان مدارا کند.

۸- کسانی که از قافله عقب مانده‌اند و توان همراهی با بقیه را ندارند، با پرداخت از بیت‌المال یا اموالی که برای حجاج وقف شده، هزینه حمل آنان را تقبل کند و در صورت نبودن هیچ یک از منابع مالی فوق، از واجبات کفایی خواهد بود که هرکس می‌تواند متحمل مخارج آنان شود.

۹- برای حرکت زمان متعارف و متناسبی را تعیین کند، نه آنقدر زود راه بیفتد که به تمام شدن توشه حجاج منجر شود و نه آنقدر دیر که به سختی گرفتار آیند یا از اعمال و مناسک حج باز بمانند.

۱۰- اگر اختیار مجازات به او واگذار شده، خطا کاران و ستم‌پیشگان را حد یا تعزیر کند.

۱۱- اگر صلاحیت قضاوت و صدور حکم دارد، در نزاع‌هایشان حکم

صادر کند و اگر شایستگی قضاوت ندارد به اهلش واگذار نماید.

۱۲- پس از رسیدن به میقات، به آنان فرصت کافی دهد تا واجبات و مستحبات را به جا آورند و بعد از کوچ کردن، مهلت دهد تا نیازهای خود را از اعمال و مناسک به جا مانده و امثال آن برآورده سازند.

۱۳- به زنان معذور مهلت دهد تا عذرشان برطرف گردد و بتوانند اعمالشان را انجام دهند.

۱۴- با آنان برای زیارت پیامبر و ائمه علیهم‌السلام حرکت کند و در مدینه به مقدار ادای مناسک زیارت و وداع و برآورده ساختن حاجات مهلت دهد.

وظایف امیرالحاج در عرصه انجام اعمال و مناسک

شهید علاوه بر تعیین وظایف سرپرست حجاج در طول سفر، بخش دیگری از این فصل را به تبیین وظایف او در عرصه انجام اعمال و مناسک حج اختصاص داده که به اجمال بر آن مرور می‌کنیم:

وقت، مکان و کیفیت احرام و نیز هر عملی از اعمال و مناسک حج را اعلام

کند و بیشترین محتوای سخنرانی‌های چهارگانه خود را به این امور اختصاص دهد:

نخستین سخنرانی: بعد از نماز ظهر روز هفتم ذی حجه و بعد از بستن احرام حج به منظور حرکت به سمت منا.

دومین سخنرانی: در روز عرفه قبل از نماز ظهر.

سومین سخنرانی: در روز عید قربان. و چهارمین سخنرانی: هنگام کوچ اول.

غیر از سخنرانی روز عرفه، که دو خطبه است، بقیه موارد یک خطبه است.

در سخنرانی اول، چگونگی وقوف، آداب و وقت حرکت به سمت عرفات، بیتوته در مشعر و هنگام عزیمت از آن به سوی منا را بیان می‌کند و زائران را به دعا و ذکر پروردگار تشویق می‌نماید. آنگاه (در روز عرفه پس از سخنرانی اول) لحظه‌ای نشسته، بار دیگر برمی‌خیزد و خطبه دوم را بسیار کوتاه می‌کند؛ به طوری که با فراغت مؤذن از اذان و اقامه، سخنرانی او نیز به پایان برسد.

علت اینکه او باید پیش از همه به منا برود آن است که، اقامه نماز ظهر در منا

است که تا طلوع آفتاب روز بعد در آنجا می‌ماند و علت اینکه در روز قربان پیش از همه به مکه حرکت می‌کند برای آن است که تا ظهر روز عید به منا برگردد و نماز ظهر و عصر را با حجاج در منا اقامه کند ولی در کوچ دوم، او بعد از عزیمت همگان، عازم مکه می‌شود و به اقامه نماز ظهر و عصر در مکه می‌پردازد. همچنین به مردم مکه دستور می‌دهد تا در ایام برگزاری حج، مانند افراد محرم لباس احرام بپوشند.

وظیفه مردم است که از دستورات امیرالحاج پیروی کنند و مستحب است که هنگام دعا کردن او آمین بگویند؛ چنان‌که کراهت دارد در اموری که لازم است در پی او باشند، از او پیشی بگیرند و به عکس، در اموری که لازم است پیش از او اقدام کنند، عقب بمانند و اگر در انجام کاری نهی کرد، ارتکاب آن فعل حرام خواهد بود.

امیرالحاج موظف است امر به معروف و نهی از منکر کند؛ به خصوص در امور مربوط به اعمال و مناسک و کفارات. اگر حکم مسأله‌ای در میان علمای شیعه اختلافی بود، نمی‌تواند مردم را به نظر خود یا مرجع تقلیدش فرا

بخواند، مگر آنکه امام و پیشوای جامعه خود امیرالحاج باشد یا سرپرست حجاج نظر امام و رهبر جامعه را مطرح نماید که در این صورت اطاعت بر مردم لازم خواهد بود.

جایز است که یک سرپرست، متصدی وظایف سفر و انجام مناسک شود، چنانکه مانعی ندارد این دو وظیفه به دو سرپرست واگذار گردد. اگر امام به شخصی دستور دهد که در ایام مندا

دهد و پیامی را به آنان برساند - چنانکه رسول خدا ﷺ به بدیل بن ورقا دستور داد که ندا دهد: هان ای مرم، روزه نگیرید، ایام منایام خوردن و نوشیدن و ازدواج است - نیکو خواهد بود.

شهد پس از پایان این بحث، «درس» دیگری را به نقل دوازده روایت درباره فضایل مکه و آثار و برکات این سرزمین اختصاص می دهد و کتاب الحج را به پایان می برد.

